

УДК 629.7.378

І. В. Демченко,

аспірант

(Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету)

ingademchenko1976@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6155-9065

МІЖКУЛЬТУРНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розглянуто значення міжкультурної комунікації як важливого чинника авіаційної галузі, що впливає на безпеку польотів. Проаналізовано та досліджено причини та наслідки міжкультурної комунікації. Виокремлено функції етнокультурного компоненту, які сприяють професійному розвитку іноземних громадян. Автором було зазначено, що авіаційна галузь включає в себе кроскультурний характер. Обґрунтовано ряд факторів, які можуть сприяти підвищенню ступеня відповідності або невідповідності професійній діяльності в умовах кроскультурної взаємодії в авіації. У статті було визначено, що прикладом культурного впливу можуть бути моделі усної мови.

Ключові слова: комунікація, міжкультурна комунікація, професійна комунікація, студенти-іноземці, авіаційна галузь, пілот, диспетчер, міжкультурні відмінності.

Постановка проблеми. Навчання іноземців є однією з глобальних проблем у сучасній світовій педагогічній науці. Вища освіта в Україні орієнтована на міжнародний вимір: обмін знаннями, створення інтерактивних мереж, мобільність викладачів та студентів, міжнародні науково-дослідні проекти з урахуванням національно-культурних цінностей. Тому вартісним авторської уваги є особливості "міжкультурної комунікації" іноземців.

Дослідження науково-педагогічної літератури та практичний досвід підготовки студентів-іноземців у ВНЗ дозволяє виявити низку суперечностей між: соціальним замовленням на якісну підготовку іноземних студентів, здатних здійснювати професійну комунікацію у міжкультурному середовищі, та недостатнім рівнем сформованості професійної комунікації; необхідністю формування професійної комунікації студентів-іноземців на усіх етапах їхньої професійної підготовки та недостатньою вмотивованістю викладачів, які здійснюють професійну підготовку студентів з інших країн у ВНЗ, щодо формування професійної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній літературі проблемі міжкультурної комунікації присвячено чимало досліджень та публікацій. Велику роль у їх дослідженні та аналізі відіграють роботи Л. І. Воротняк, В. М. Манакіна, А. М. Приходько, А. М. Щукіна та ін.

Метою статті є розкриття значущості міжкультурної комунікації в авіаційній галузі, що є очевидним прикладом зміщення кордонів культур та країн, національностей та етносів, а також взаємодії мов.

Виклад основного матеріалу. На підставі теоретичного аналізу поняття "комунікація" можна зробити висновок про те, що комунікація – це процес сприйняття та передачі інформації в умовах міжособистісного й масового спілкування, а також виконує дуже важливі функції в суспільному житті: управлінську (спонукаючи до дії), інформативну (обмін повідомленнями, думками), емотивну (пов'язана з експресивною стороною спілкування, емоціями), фатичну (пов'язана з встановленням контактів), контрольну (відстеження поведінки, формальна підпорядкованість).

З досвіду можна зазначити, що значна кількість проблем під час спілкування з представниками різних культур може виникати через непорозуміння причин поведінки одне одного, коли особистість в даній ситуації очікує на дану поведінку, а не дочекавшись її, робить помилкові висновки щодо культури, з представником якої вони спілкуються. Саме тому, необхідно донести до студентів стереотипи поведінки, властиві для тієї або іншої культури.

За результатами аналізу наукових праць та стану професійної підготовки, іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі ЛНЗ, проблема формування полікультурної комунікації в умовах впровадження світових стандартів освіти в Україні є ще недостатньо дослідженою у педагогічній науці. В той же час зміст навчальних дисциплін не повністю відтворює проблеми багатокультурного суспільства; недостатня увага приділяється мотивуванню іноземних громадян; крім того, не завжди враховуються особливості поза аудиторного міжкультурного спілкування в навчально-виховному процесі. Таким чином, у контексті нашого дослідження розглядаємо причини та наслідки міжкультурної комунікації.

Міжкультурна комунікація – це процес взаємного зв'язку та взаємодії представників різних культур. Це специфічна суб'єкт-суб'єктна взаємодія, у якій відбувається обмін інформацією, досвідом, умінями й навичками носіїв різних типів культур [1: 273].

Дослідник А. М. Щукін зазначає, що знання національно-культурних особливостей соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови, їх звичаїв, етикету, історії та культури, соціальних стереотипів, а

також засобів користування цими знаннями у процесі навчання, сприяє формуванню у студентів-іноземців соціокультурної компетенції [2: 140].

Учена Л. І. Воротняк вважає що, сутність полікультурної освіти полягає у забезпеченні умов для формування в особистості світоглядної установки на конструктивне співробітництво через її залучення до етнічної української та світової культури, підготовки молоді до життя та ефективної діяльності у поліетнічному й полікультурному суспільстві. Ученою встановлено, що метою полікультурної освіти є формування особистості, вільної від негативних етнокультурних стереотипів, здатної розуміти та поважати інші культури, жити в мирі й злагоді з людьми будь-яких національностей і віросповідань, готової до творчої життєдіяльності у полікультурному соціумі [3].

Дослідник В. М. Манакін зауважив, що міжкультурна комунікація - єдність протилежностей, що проявляється особливо гостро в одвічному конфлікті "свого" і "чужого", який глибоко пронизує національно-етнічну свідомість та ментальність народів. Учений вважає, що мова - віртуальний третій світ між людиною та дійсністю здатна впливати на перцептивні процеси особистості не менше ніж реальні факти життя [4].

Аналогічної думки дотримується Н. С. Стеніна, вказуючи на те, що умови формування комунікативної компетенції студентів-іноземців є діалог культур, полікультурне освітнє середовище, в якому важливого значення набуває етнокультурний компонент. Учена виокремила функції етнокультурного компоненту, які сприяють професійному розвитку іноземних громадян:

- гуманізуюча ("занурення" в культуру народу, створення належних умов включення в етнокультурне спілкування);
- освітня (відображення спільної етнокультурної інформації через актуалізацію таких інтегративно-ціннісних чинників, як мова, менталітет, традиції);
- розвиваюча (вивчення етнокультури як складової розвитку особистості студента у поєднанні з інтелектуальними, творчими, емоційними проявами, розвиток пізнавальної активності, системного мислення);
- методологічна (встановлення зв'язків між окремими навчальними дисциплінами) [5].

У дисертаційному дослідженні А. М. Приходько виявила, що найбільших труднощів у спілкуванні зазнають студенти з Китаю, країн центральної і південної Африки (Камерун, Конго, Гвінея, Судан, Кот-д'Івуар, Ангола, Малі, Нігерія, Сенегал) і студенти з південно-східної Азії і Близького сходу (В'єтнам, Ірак, Іран, Туреччина). Ученою було встановлено, що китайські студенти зазнають значних проблем в усному професійному спілкуванні (74 %) через особливості менталітету. Студенти з арабських країн Азії (Йорданія, Ліван, Палестина) і Африки (Марокко, Туніс, Алжир) зазнають певних труднощів у спілкуванні через особливості північно-африканського способу життя та енергійного темпераменту (53 %). Проте студенти з країн ближнього зарубіжжя (Азербайджану, Вірменії, Грузії, Казахстану, Молдови, Туркменістану, Таджикистану, Узбекистану та Білорусі) зазначили, що вони практично не зазнають труднощів у спілкуванні (81 %) [6].

Таким чином, особливості менталітету студентів-іноземців різних національних груп, визначається національними звичаями, способом життя, мораллю, мисленням, які впливають на активність до навчально-професійної комунікації, що виражається у невпевненості у власному комунікативному потенціалі, небажанні приймати участь в обговоренні дискусійних питань, презентувати результати власної навчальної діяльності, невміння аргументувати та відстоювати власну думку тощо.

В контексті нашого дослідження можна зазначити, що авіаційна галузь включає в себе кроскультурний характер. Так, як пілоти літають у повітряному просторі іноземних держав, виконують пасажирські та вантажні перевезення по всьому світу. Навіть працюючи в своїй країні, диспетчери УПР, інженери з технічного обслуговування повітряних суден та наземний персонал використовують термінологію, яка використовується в інших частинах світу. В авіації види культурної взаємодії різноманітні. Непорозуміння може виникнути не тільки тоді, коли люди взаємодіють один з одним, але і тоді, коли люди взаємодіють з представниками інших культур. Існує ряд факторів, які можуть сприяти підвищенню ступеню відповідності або невідповідності професійної діяльності в умовах кроскультурної взаємодії в авіації. Серед них можна виокремити наступні:

- культурна дистанція (деякі країни можуть бути географічно віддалені одна від одної, але вони можуть говорити на одній мові, мати однакову релігію та політичну систему, в той час як близько розміщені країни, можуть бути культурно віддалені одна від одної. Наприклад, Австралія та США культурно ближчі одна до одної, ніж США та Мексика. Чим більша культурна дистанція між країнами, тим більша невизначеність відносно культурної взаємодії. Ось тому, співпрацівнику нормативного органу Китаю, важко зрозуміти звіт про авіаційну пригоду в Австралії, чим жителю Канади);

- схожість та відмінності в ресурсах кожної культури (цей фактор пов'язаний з наявністю однакових ресурсів в експлуатаційних умовах. Наприклад, останні досягнення у галузі безпеки польотів, які з'явилися завдяки новим технологіям, можуть визвати збентеження у пілота, який працює в країнах з поганим економічним розвитком, якщо діюча влада не в змозі забезпечити підтримку такої технології);

- досвід певних представників даної культури, що вступають у взаємодію (цей фактор пов'язаний із можливістю швидкої адаптації. Наприклад, пілот, який виконує рейс у невідомому аеропорті іноземної країни, більш гостро переживає, ніж той пілот, що регулярно виконує рейси в цьому аеропорті. Також, пілоти, які виконують міжнародні рейси, екіпажі яких складаються з представників різних культур, повинні бути добре обізнані про культурні відмінності і проявляти в цьому відношенні підвищену пильність).

Авіаційна галузь – найбільш очевидний приклад зміщення кордонів культур та країн, національностей та етносів, а також взаємодії мов. Бортпровідники відіграють роль "провідника" між подорожуючими та часто є першою та єдиною особою, яка прямо взаємодіє з пасажиром. Він змушений постійно контактувати з представниками самих різних національностей та віросповідань: обслуговувати та посміхатися, вирішувати конфліктні ситуації, з розумінням слухати історії з життя, допомагати дітям та літнім людям, а часом – приймати пологи та навіть спасати життя. Тому бортпровідники повинні бути добре підготовлені до роботи в умовах культурних розбіжностей, адаптуючись, у випадку необхідності до конкретної ситуації.

Прикладом культурного впливу можуть бути моделі усної мови. Наприклад, під час розмови з англійцями вважається неввічливо перебивати співрозмовника, ось чому репліки співрозмовників слідують одна за одною: коли А закінчує, Б починає. В діалогах, які ведуться представниками латинських культур, демонструється більш високий рівень зацікавленості, діалог часто переривається, при цьому А розвиває те, що було сказано Б та навпаки. Проте у східних мовах моменти мовчання можуть бути свідомством поваги до співрозмовника, а отримана інформація ретельно обдумується та не є ознакою відсутності думок. В різних культурах існують відмінності в модуляції звичайної мови (висота тону голосу).

Мова напряму зв'язана з питанням культури та є головним джерелом проблем в умовах кроскультурної взаємодії. Недовіра, непорозуміння, помилки в комунікації, стрес та відсутність згуртованості часто підривають потенціал команди. В додаток до культурних факторів, які впливають на міжособові зв'язки, впливає також акцент, словарний запас, що може значно ускладнити навіть дуже просту взаємодію. Наприклад, якщо розглянути авіаційну катастрофу, яка сталася на острові Тенеріфе 27 березня 1977 року. Трагедія сталася на землі в умовах багатьох факторів: погодні умови, загроженість аеропорту, людський фактор, але так як диспетчер вишки управління повітряним рухом говорив із сильним іспанським акцентом, екіпаж KLM та екіпаж Pan Am перепитували та уточнювали команди диспетчера по кілька разів. Не було погодженості в переговорах, пілоти KLM та Pan Am втручалися в розмову та перебивали один одного. Факти засвідчили неправильні рішення екіпажа KLM, що було зумовлено помилковою інтерпретацією команд диспетчера.

Ще одна катастрофа, що сталася в результаті кроскультурної комунікації, рейс 052 Avianca 25 січня 1990 року. Перед вильотом з Медельїна пілотів авіакомпанії "Avianca" було попереджено про погіршення погодних умов. Через декілька годин сильний туман та низька хмарність окутали злітно-посадкову смугу. В аеропорту "Кеннеді" умови прийому літаків погіршилися. Капітан літака був досвідченим пілотом, але мав погані знання з англійської мови, тому радіозв'язок здійснювався 28 річним другим пілотом. Причиною катастрофи стала помилка пілота, так як екіпаж не повідомив диспетчера про критичний рівень палива та відсутність стандартної термінології про мінімальний рівень палива, використання слова "пріоритет" мало критичне значення для пілотів з Іспанії.

Певною мірою, англійська мова стала універсальною мовою в галузі авіації, але не рідною для більшості людей земної кулі. Не дивлячись на велику ступінь володіння англійською мовою, для кого вона не є рідною мовою; мовні непорозуміння неминучі, особливо в незвичайних, стресових та неоднозначних ситуаціях. Дуже часто це спричиняє багато труднощів, що витікають при необхідності інтерпретації та перекладу, та своїми діями можуть ще більше посилити проблеми зв'язку.

Взагалі, пілоти дуже пишаються своєю професією та зазвичай дуже мотивовані удосконалювати свою професійну майстерність. З іншої сторони, пілоти часто відчувають почуття особистої невразливості. Можливо, це природна стратегія подолання труднощів серед професіоналів, які займаються відносно ризикованою справою. Більшість пілотів, незалежно від належності до національних культур, відчувають, що вони приймають рішення однаково добре, як в аварійних так й у звичайних ситуаціях, та характеристики їхньої працездатності не схильні до впливу особистих проблем та те, що вони не здійснюють помилки в ситуаціях з високою ступеню стресу. Це почуття особистої невразливості може привести до нездатності користуватися відпрацьованою практикою оптимізації роботи екіпажу, як контрзахід щодо помилок.

Висновки. Таким чином, можна зазначити, що міжкультурна комунікація в авіаційній галузі є одним з чинників, що впливає на безпеку польотів. Це явище – повсякденної реальності в авіації, успіх взаємодії залежить від мотивації та обізнаності. Міжкультурну комунікацію потрібно розглядати як постійний процес взаємодії групи людей, що існують в певних умовах та готові до адаптації змін цих умов.

У нашому дослідженні ми також розглядаємо комунікацію, зумовлену професійно-виробничими ситуаціями, тому вартісним у контексті дослідження є термін "професійна комунікація", яка є основною складовою професійної діяльності авіаційних фахівців, оскільки відбувається велика кількість непередбачуваних ситуацій під час польоту. Саме тому комунікація англійською мовою важлива для досягнення безпеки польотів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Подольська Є. А. Кредитно-модульний курс культурології : [навч. посіб.] / Подольська Є. А., Лихвар В. Д., Погорілий Д. Є. - К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 368 с.
2. Щукин А. Н. Методика преподавания русского языка как иностранного : [учеб. пособие для вузов] / А. Н. Щукин. - М. : Высш. шк., 2003. - 334 с.
3. Воротняк Л. І. Педагогічна технологія формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Людмила Іванівна Воротняк. – Хмельницький, 2008. - 22 с.
4. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація / В. М. Манакін. – К. : ВЦ "Академія", 2012. - 298 с.
5. Стенина Н. С. Формирование профессиональной компетенции иностранных студентов, обучающихся в высших художественных учебных заведениях России : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Н. С. Стенина. - Москва, 2007. - 20 с.
6. Приходько А. М. Формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах : дис. кандидата пед. наук : 13.00.04 / Альона Михайлівна Приходько. - Харків, 2016. - 287 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Podolska Ye. A. Kredytno-modul'nyi kurs kulturologii [Credit and Module Course of Culturology]: [navch. posib.] / Podolska Ye. A., Lykhvar V. D., Pohorilyi D. Ye. - K. : Tsentr navchal'noi literatury, 2006. - 368 s.
2. Shchukin A. N. Metodika prepodavaniia russkogo yazyka kak inostrannogo [Methods of Teaching Russian as a Foreign Language]: [ucheb. posobiie dlia vuzov] / A. N. Shchukyn. - M. : Vyssh. shk., 2003. – 334 s.
3. Vorotniak L. I. Pedagogichna tekhnolohiia formuvannia polikul'turnoi kompetentsii mahistriv u vyshchyykh pedahohichnykh navchal'nykh zakladakh [Educational Technology of Masters' Multicultural Competence in Higher Educational Establishments]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 "Teoriia i metodyka profesiinoi osvity" / Liudmyla Ivanivna Vorotniak. – Khmelnyts'kyi, 2008. – 22 s.
4. Manakin V. M. Mova i mizhkul'turna komunikatsiia [Language and Intercultural Communication] / V. M. Manakin. – K. : VTs "Akademiia", 2012. – 298 s.
5. Stenina N. S. Formirovaniie professional'noi kompetentsii inostrannykh studentov, obuchaiushchysia v vysshyykh khudozhestvennykh uchebnykh zavedenyakh Rossii [Formation of Foreign Students' Professional Competence in Higher Art Educational Establishments of Russia]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 "Teoriya y metodyka professional'noho obrazovaniia" / N. S. Stenina – Moskva, 2007. – 20 s.
6. Prykhodko A. M. Formuvannia profesiino-komunikativnoi kompetentnosti inozemnykh studentiv u vyshchyykh tekhnichnykh navchal'nykh zakladakh [Formation of Professional-Communicative Competence of Foreign Students in Higher Technical Establishments]: dys. kandydata ped. nauk : 13.00.04 / Aliona Mykhailivna Prykhodko. – Kharkiv, 2016. – 287 s.

Демченко И. В. Межкультурное общение как важная составляющая учебно-воспитательного процесса иностранных студентов авиационной отрасли.

В статье рассмотрено значение межкультурной коммуникации как важного фактора авиационной отрасли, который влияет на безопасность полетов. Проанализированы и исследованы причины и последствия межкультурной коммуникации. Выделены функции этнокультурного компонента, которые способствуют профессиональному развитию иностранных граждан. Автором было отмечено, что авиационная отрасль включает в себя кросскультурный характер. Обоснованно ряд факторов, которые могут способствовать повышению степени соответствия или несоответствия в условиях кросскультурного взаимодействия в авиации. В статье было определено, что примером культурного влияния могут быть модели устной речи.

Ключевые слова: *коммуникация, межкультурная коммуникация, профессиональная коммуникация, студенты-иностранцы, авиационная отрасль, пилот, диспетчер, межкультурные различия.*

Demchenko I. V. Crosscultural Communication as an Important Component of the Foreign Students' Educational Process in the Aviation Industry.

The article examines the importance of intercultural communication as an important factor in the aviation industry which can affect safety. The causes and effects of intercultural communication are analyzed and investigated. The ethno-cultural component features that contribute to the professional development of foreign citizens are underlined. The author notes that the aviation industry includes character of cross-culture. Several

factors that may increase the degree of compliance or non-compliance in terms of cross-culture cooperation in aviation are grounded. In the article it is determined that an example of cultural influence can be a model of oral language. It is noted by the author that intercultural communication is one of the factors influencing flight safety in the aviation industry. It is mentioned this phenomenon is the everyday reality in aviation, the success of interaction depends on motivation and awareness. Intercultural communication should be considered as a permanent process of interaction of a group of people that exists under certain conditions and is ready to adapt changes in these conditions. Communication is caused by professional and industrial situations, therefore the term "professional communication", which is the main component of the professional activity of aviation specialists, is valuable in the context of the research, as there is a large number of unforeseen situations during the flight. In the article the author emphasizes that English communication is important for achieving flight safety.

Key words: *communication, intercultural communication, professional communication, foreign students, the aviation industry, pilot, dispatcher, cross-cultural differences.*